

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

PRIORITY AREAS OF ENSURING FOOD SECURITY IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

УДК 330.341.1:338.43

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.20-12>**Лутковська С.М.**¹

д.е.н., професор, проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи, Вінницький національний аграрний університет

Томляк Т.С.²

доктор філософії в галузі права, доцент кафедри права, Вінницький національний аграрний університет

Чорний Я.І.³

аспірант, Вінницький національний аграрний університет

Lutkovska Svitlana

Vinnytsia National Agrarian University

Tomlyak Thaisa

Vinnytsia National Agrarian University

Chornyi Yaroslav

Vinnytsia National Agrarian University

У статті науково обґрунтовано та систематизовано пріоритетні напрями забезпечення продовольчої безпеки України, що набула критичної багатовимірності внаслідок повномасштабної військової агресії. Наголошується, що руйнування агропродовольчого ланцюга, окупація земель та ускладнення експорту загострили проблему доступності продовольства та вимагають переходу від кризового реагування до проактивної стратегії розвитку агропромислового сектора. Проведений аналіз ринкових тенденцій виявив значний обсяг внутрішнього виробництва, стійкість продовольчої системи до шоків недостатня, про що свідчать негативні індекси фізичного обсягу продажу критично важливих продовольчих товарів. Визначено, що успішна реалізація цих багатовекторних пріоритетів є фундаментальною передумовою для забезпечення довгострокової продовольчої безпеки, стійкого відновлення та інтеграції України до європейського економічного простору.

Ключові слова: переробна промисловість, методика, аспекти, продовольча безпека, структура, розвиток, АПК.

In the article, the priority areas for ensuring food security in Ukraine are scientifically substantiated and systematized. Ukrainian food security has acquired a critical multidimensionality as a result of full-scale military aggression, which caused a systemic degradation of the agri-food chain and exacerbated the problem of food accessibility. The purpose of the study was the scientific substantiation and systematization of these priorities, based on the principles of sustainable development. To achieve this goal, methods of theoretical analysis and synthesis were used to generalize the concepts of FS and sustainable development, a systematic approach and methods of systematization for the hierarchical structuring of priority areas, and statistical analysis of market trends based on retail turnover data, which made it possible to assess the resilience of the food system. The analysis established that, despite the significant volume of domestic production. Particular attention is paid to regulatory control, which is becoming critically important in the face of growing global demand for biofuel and limited land resources. The necessity of creating a clear legal mechanism to prevent the "food vs. fuel" conflict is noted by establishing the priority of producing essential food crops and defining quotas for land use for energy needs, especially in the context of wartime and recovery. Effective regulation must also guarantee responsible land use, including standards for preserving soil fertility, combine state supervision with economic incentives, and be harmonized with EU regulations and Directives (in particular, the RED II Directive). The key priorities for transforming the agri-food system are substantiated, covering the social (accessibility, quality, safety), economic (resilience, modernization, diversification), environmental (rational resource use, soil protection technologies), and institutional (regulation, harmonization with EU legislation) dimensions. The successful harmonization of these multi-vector priorities is a fundamental prerequisite for ensuring long-term food security, sustainable post-conflict recovery, and the integration of Ukraine into the European economic area.

Key words: processing industry, methodology, aspects, food security, structure, development, agricultural sector (or agro-industrial complex, AIC).

Постановка проблеми. Забезпечення продовольчої безпеки є фундаментальною передумовою національної стійкості, соціально-економічного розвитку та реалізації глобальних Цілей сталого розвитку (ЦСР). Для України, держави з потужним аграрним потенціалом, ПБ традиційно розглядалася як питання експортної спроможності та гарантування внутрішнього споживання. Проте, в умовах сучасності, ця проблематика набула безпрецедентної гостроти та складності.

Повномасштабна військова агресія з боку Російської Федерації призвела до системної деградації агропродовольчого ланцюга: руйнування виробничої, логістичної та переробної інфраструктури, тимчасова окупація родючих земель, мінування територій та суттєве ускладнення експортних шляхів. Ці фактори спричинили не лише

фізичні обмеження у виробництві та постачанні, але й спровокували зростання цін, зниження купівельної спроможності та загострення проблеми доступності продовольства для вразливих верств населення.

На тлі військових викликів зберігається необхідність реагування на довгострокові глобальні тренди, включаючи кліматичні зміни, деградацію ґрунтів та необхідність екологізації сільського господарства. Таким чином, сучасна політика забезпечення продовольчої безпеки не може обмежуватися лише кризовим реагуванням, а повинна бути інтегрована у стратегічний курс на сталий розвиток. Це вимагає модернізації агропромислового комплексу, підвищення його стійкості до зовнішніх і внутрішніх шоків та переходу до ресурсозберігаючих й інноваційних моделей господарювання.

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8350-5519>² ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9147-1470>³ ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0153-4281>

У цьому контексті виникає гостра потреба у науково обґрунтованому визначенні та систематизації пріоритетних напрямів забезпечення продовольчої безпеки України, які б гармонійно поєднували невідкладні завдання воєнного часу з довгостроковими цілями сталого, збалансованого та конкурентоспроможного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання продовольчої безпеки та її забезпечення в умовах війни й сталого розвитку є предметом активних наукових дискусій. Зокрема, І. Фурман [1] наголошує на гостроті проблеми продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, вказуючи на здорожчання та погіршення раціону харчування вразливих груп. Я. Гадзало, І. Ібатуллін та Ю. Лузан [2] акцентують на необхідності створення науково-обґрунтованої методики для моніторингу тенденцій на продовольчих ринках. О. Хаєцька та В. Лояніч [3] підкреслюють конкурентні переваги агропромислового комплексу України, реалізація яких ускладнена політичною та військовою нестабільністю. Дослідження Я. Гонтарука [4] виявили критичну роль ефективного стратегічного управління та фінансово-кредитного забезпечення для гарантування продовольчої безпеки. У роботах І. Фурман та О. Дмитрик [5, 6] обґрунтовано необхідність переходу сільських територій на інноваційну модель господарювання та визначено стратегічну мету аграрних трансформацій на трьох рівнях. Л. Пронько [7] підкреслює, що збалансований розвиток сільського господарства вимагає одночасного вирішення економічних, екологічних та соціальних завдань. Незважаючи на значний науковий доробок, більшість досліджень фокусуються на окремих елементах системи (фінансування, моніторинг, територіальний розвиток).

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. Комплексна проблема агропродовольчої системи України вимагає розробки цілісного підходу, що поєднує антикризові заходи з довгостроковими цілями сталого розвитку та підвищенням резилієнтності системи в умовах структурних дисбалансів ринку. Ключовим викликом залишається гармонізація соціальних, економічних, екологічних та інституційних пріоритетів у межах єдиної державної політики відновлення та євроінтеграції.

Постановка завдання. Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні та систематизації пріоритетних напрямів забезпечення продовольчої безпеки України, які ґрунтуються на принципах сталого розвитку, з урахуванням сучасних викликів, спричинених військовою агресією.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема продовольчої безпеки є однією з найбільш критичних та актуальних для України, особливо в умовах повномасштабної військової агресії

та пов'язаних з нею економічних, соціальних та екологічних викликів.

Я зазначає І. Фурман, питання продовольчої безпеки сьогодні досить гостро перед Україною особливо зважаючи на виклики військового часу. Здорожчання продуктів харчування, відсутність якісних товарів на вітчизняному продовольчому ринку, наслідки військових дій призводять до погіршення раціону харчування особливо малозабезпечених та чутливих верств населення [1].

Для ефективного державного регулювання функціонування продовольчої системи важливим інструментом є побудова системи моніторингу тенденцій на регіональних продовольчих ринках та загалом на загальнодержавному рівні. Для цього потрібно затвердити відповідну науково обґрунтовану методику для узагальнення, визначити джерела достовірної інформації тощо [2, с. 12].

Як зазначає О. Хаєцька, завдяки природно-географічним умовам агропромисловий комплекс України має конкурентні переваги, але через політичну, економічну нестабільність та війну в країні не може їх використовувати повністю та ефективно, особливо у зв'язку з воєнним конфліктом на сході країни та впливом глобальних кліматичних змін що впливають на сільське господарство [3].

Дослідження Я. Гонтарука виявили, що аграрний сектор України перебуває в умовах безпрецедентних викликів, особливо в контексті війни, що вимагає негайного та комплексного реагування. Ефективне стратегічне управління та надійне фінансово-кредитне забезпечення є критично важливими для гарантування продовольчої безпеки країни [4, с. 7].

В той же час О. Дмитрик стверджує, що стратегічні напрями перспективного розвитку сільських територій за рахунок ефективності виробництва в малих господарюючих формах нерозривно пов'язана із можливостями більш повного використання наявних природно-ресурсних, матеріальних, фінансових і трудових ресурсів на основі переходу на інноваційну модель господарювання. Такий напрям господарської практики в локальних територіях створює умови для пропорційного, збалансованого та конкурентоспроможного розвитку аграрного забезпечення потреб населення в продовольчих товарах і послугах [5, с. 47].

Дослідженнями І. Фурман обґрунтовані три рівні пріоритетної стратегічної мети аграрних трансформацій в Україні: забезпечення продовольчої безпеки країни; формування сталого, ефективного, експортоорієнтованого сільського господарства, що базуватиметься на конкурентних перевагах; розвиток сільської місцевості, а у перспективі – формування середнього класу в сільській місцевості [6, с. 87].

В той же час як зазначає Л. Пронько, збалансований розвиток сільського господарства

передбачає одночасне вирішення цих завдань, що означає, що всі показники пов'язані з продовольством, екологізацією, економічною життєздатністю, соціальними питаннями повинні відповідати прийнятим стандартам [7, с. 145].

Відповідно до представлених даних за 2023 рік в таблиці 1, загальний роздрібний товарооборот підприємств торгівлі склав значну суму в 1211,86 млрд грн. Майже половину цього обсягу (43,7%) займають продовольчі товари, роздрібний товарооборот яких досяг 529,73 млрд грн. У структурі продовольчої групи найбільшими за обсягом продажів є молочні продукти (55,57 млрд грн), хлібобулочні та борошняні кондитерські вироби (45,39 млрд грн), цукрові кондитерські вироби (42,58 млрд грн) та свіжі фрукти й овочі (39,70 млрд грн).

У ключових сегментах роздрібною продажу продовольства домінують товари українського виробництва. Зокрема, продаж м'яса (20,43 млрд грн)

та м'ясних продуктів (37,25 млрд грн) забезпечується майже повністю вітчизняними виробниками. Серед інших значних позицій — продаж інших продовольчих товарів (47,72 млрд грн), риби, ракоподібних та молюсків (22,99 млрд грн) та кави, чаю, какао та прянощів (19,45 млрд грн). Продажі яєць склали 8,83 млрд грн, а харчових олій та жирів – 5,63 млрд грн.

Примітно, що товарооборот за основними сировинними товарами, як-от цукор (4,18 млрд грн), крупи (6,49 млрд грн), макаронні вироби (5,81 млрд грн) та борошно (1,28 млрд грн), сукупно складає порівняно невелику частку в загальному товарообороті, але має критичне значення для продовольчої безпеки. В цілому, ці дані відображають структуру споживчого попиту та значний обсяг внутрішнього виробництва, що забезпечує потреби роздрібною торгівлі країни.

Незважаючи на високий рівень внутрішнього виробництва, що підтверджується значною

Таблиця 1

Роздрібний товарооборот підприємств роздрібною торгівлі за товарними групами у 2023 році

Найменування товарної групи	Роздрібний товарооборот		У тому числі від продажу товарів, що вироблені на території України		Індекс фізичного обсягу роздрібною товаро-обороту, відсотків
	тис. грн	у % до підсумку	тис. грн	у % до відповідної товарної групи	
Усі товари	1211864482,8	100,0	610662852,3	50,4	122,9
Продовольчі товари	529728831,8	43,7	408796770,8	77,2	117,2
М'ясо	20432380,7	1,7	20152709,4	98,6	106,5
М'ясні продукти	37251464,3	3,1	35216824,1	94,5	110,9
Риба, ракоподібні та молюски	22995856,0	1,9	15431746,7	67,1	126,8
Молочні продукти	55568105,8	4,6	47615156,5	85,7	115,0
Яйця	8826540,7	0,7	8792344,1	99,6	96,4
Харчові олії та жири	5630903,4	0,5	4712516,9	83,7	94,3
Хлібобулочні та борошняні кондитерські	45393682,1	3,7	41832659,1	92,2	114,4
Цукрові кондитерські вироби	42581233,0	3,5	32540374,1	76,4	120,8
Фрукти та овочі, свіжі	39700207,4	3,3	18300978,7	46,1	124,1
Фрукти та овочі, перероблені	17344548,6	1,4	11875254,7	68,5	113,8
Кава, чай, какао та прянощі	19447076,9	1,6	13209350,2	67,9	112,1
у тому числі					
кава	9856649,9	0,8	6235038,1	63,3	104,6
чай	4538350,8	0,4	3079787,3	67,9	106,9
Інші продовольчі товари	47715787,1	3,9	39874817,1	83,6	114,9
у тому числі					
цукор	4179478,3	0,3	4091318,4	97,9	85,2
борошно	1283158,1	0,1	1228801,9	95,8	83,8
крупи	6490717,9	0,5	5083712,4	78,3	110,1
вироби макаронні	5811728,9	0,5	4323315,6	74,4	91,8
сіль харчова	718252,5	0,1	608117,8	84,7	105,8

Джерело: систематизовано на основі [7]

часткою українських товарів у роздрібному товарообороті (табл. 1), стійкість продовольчої системи до системних шоків залишається недостатньою. Негативні індекси фізичного обсягу продажу деяких критично важливих товарів (яйця, харчові олії, цукор, борошно, макаронні вироби), зафіксовані у 2023 році, сигналізують про структурні дисбаланси та вразливість ланцюга постачання.

Це, у поєднанні з довгостроковими цілями євроінтеграції та необхідністю дотримання принципів сталого розвитку, вимагає переходу від ситуативного кризового менеджменту до проактивної, науково обґрунтованої стратегії. Саме тому критично необхідним є визначення чіткої ієрархії пріоритетних напрямів, які забезпечать резилієнтність агропродовольчого комплексу та гарантують ПБ у довгостроковій перспективі. Продовольча безпека є однією з фундаментальних складових національної безпеки та критично важливою умовою для сталого розвитку будь-якої держави. В умовах сучасних глобальних та внутрішніх викликів, зокрема повномасштабної агресії, для України набувають особливої актуальності чітко визначені пріоритетні напрями, спрямовані на гарантування безперервного доступу населення до якісних і безпечних продуктів харчування.

Першочерговим завданням залишається гарантування фізичної наявності продовольства. Це вимагає відновлення та безперервного функціонування всього агропромислового комплексу, включаючи сільськогосподарське виробництво, переробку та логістику. Критично важливим є прискорення розмінування сільськогосподарських земель та інфраструктурних об'єктів для повернення їх до продуктивного використання. Крім того, необхідна диверсифікація та розширення експортних і внутрішніх логістичних шляхів для стабілізації ринку та підтримки аграрного сектору.

Одночасно має бути забезпечена економічна доступність продовольства. Це передбачає створення ефективної системи соціального захисту найбільш вразливих верств населення для підвищення їхньої купівельної спроможності та запобігання поширенню бідності. Важливим елементом є також моніторинг та антимонопольне регулювання ринку продовольчих товарів з метою запобігання необґрунтованому зростанню цін.

У контексті сталого розвитку ключовим є підвищення стійкості (резилієнтності) агропродовольчої системи до кліматичних змін, економічних криз та інших шоків. Цей напрям передбачає модернізацію та структурну трансформацію аграрного виробництва шляхом впровадження інноваційних та високотехнологічних рішень, таких як точне землеробство, автоматизація та цифровізація.

Особлива увага має приділятися диверсифікації аграрного сектору – розвитку не лише зернових

культур, а й тваринництва, плодоовочівництва та нішевих культур. Це зменшить залежність від кон'юнктури одного сегменту ринку та підвищить стійкість сільськогосподарських виробників.

Не менш важливим пріоритетом є гарантування високої якості та безпечності харчових продуктів. Для цього необхідно посилити державний контроль та нагляд за дотриманням санітарних та фітосанітарних норм на всіх етапах виробництва, переробки та реалізації. Імплементация міжнародних стандартів (зокрема системи HACCP) та сертифікація продукції є необхідною умовою для захисту споживачів та інтеграції до світових ринків.

У контексті сталого розвитку слід заохочувати виробництво органічної та екологічно чистої продукції, що не лише покращує здоров'я нації, але й мінімізує негативний вплив сільського господарства на довкілля.

Принцип сталого розвитку вимагає відходу від екстенсивних методів господарювання. Ключові пріоритети даного розвитку в себе включають:

- впровадження ґрунтозахисних технологій та систем сівозміни для запобігання деградації ґрунтів;
- оптимізація використання водних ресурсів через розвиток сучасних систем зрошення та дощового землеробства;
- енергоефективність виробництва та використання відновлюваних джерел енергії в агропродовольчому секторі;
- зменшення втрат продовольства на всіх етапах ланцюга постачання, від поля до споживача.

Ефективне забезпечення продовольчої безпеки України в умовах сталого розвитку вимагає комплексної та скоординованої державної політики. Вона має бути сфокусована на відновленні виробничого потенціалу, підвищенні соціальної справедливості, модернізації агросектору та суворому дотриманні екологічних стандартів. Реалізація цих пріоритетних напрямів є запорукою не лише стійкості країни у скрутні часи, але й її довгострокового процвітання та інтеграції до європейського економічного простору (табл. 2).

В умовах зростаючого глобального попиту на біопаливо та обмежених земельних ресурсів, нормативне регулювання забезпечення продовольчої безпеки набуває критичного значення. Перехід до біоенергетичних сівозмін, таких як 10-пільна, хоч і сприяє диверсифікації та сталості, вимагає чіткого правового механізму для запобігання так званому конфлікту «продовольство vs. паливо» (food vs. fuel). Регуляторні акти мають встановлювати пріоритетність виробництва основних продовольчих культур та визначати квоти або ліміти на використання земель сільськогосподарського призначення для енергетичних потреб, особливо в контексті воєнного часу та відновлення.

Пріоритетні напрями зміцнення продовольчої безпеки з урахуванням принципів сталого розвитку

Спрямованість	Напрямок	Ключові цілі та заходи
Соціальний (Людина / споживач)	1. Фізична та економічна доступність продовольства	Забезпечення постійної наявності та купівельної спроможності для всіх. Відновлення логістики, соціальний захист вразливих груп, формування державних резервів
	3. Якість та безпечність харчових продуктів	Гарантування високих стандартів якості та безпеки. Посилення державного контролю, впровадження міжнародних систем (НАССР), сприяння органічному виробництву
Економічний (Виробництво / стійкість)	2. Стійкість та модернізація агросектору	Підвищення стійкості системи до криз. Впровадження інновацій (точне землеробство), диверсифікація виробництва (тваринництво, нішеві культури), залучення інвестицій
Екологічний (Ресурси / довкілля)	4. Раціональне використання ресурсів та екологічна відповідальність	Забезпечення виробництва без виснаження природних ресурсів. Впровадження ґрунтозахисних технологій, оптимізація водних ресурсів, підвищення енергоефективності агросектору
Інституційний (Управління / законодавство)	5. Інституційне та нормативно-правове забезпечення	Створення ефективної системи управління та прогнозування. Регулярний моніторинг, стимулювання доступу аграріїв до фінансів, удосконалення законодавчої бази (відповідно до вимог ЄС)

Джерело: систематизовано авторами

Крім того, необхідні норми, що гарантують відповідальне землекористування, включаючи стандарти щодо збереження родючості ґрунтів та застосування органічних добрив (як-от дигестат), оскільки довгострокова продовольча безпека безпосередньо залежить від стану агроресурсного потенціалу.

Ефективне нормативне регулювання має поєднувати державний нагляд із економічними стимулами. Це включає розробку та впровадження технічних регламентів щодо якості вирощеної сировини (як продовольчої, так і енергетичної) та побічних продуктів (дигестату), забезпечуючи їхню безпеку для ґрунту та кінцевого споживача. Особлива увага має бути приділена фінансово-податковим інструментам (субсидії, пільги) для сільськогосподарських виробників, які дотримуються науково обґрунтованих, стійких сівозмін, що балансують енергетичні та продовольчі потреби. Зрештою, нормативне поле України має бути гармонізоване з Регламентами та Директивами ЄС (зокрема, Директивою RED II), щоб забезпечити не лише інтеграцію в європейський енергетичний ринок, але й прозору, передбачувану та стабільну систему гарантування продовольчої безпеки в масштабах всього регіону [9].

Проблема продовольчої безпеки України набула критичної багатовимірності через військову агресію, що вимагає негайного комплексного реагування. Аналіз наукових джерел та внутрішніх ринкових тенденцій свідчить, що, попри наявний виробничий потенціал, стійкість (резилієнтність) продовольчої системи до системних шоків залишається недостатньою, про що опосередковано сигналізують структурні дисбаланси у роздрібному товарообороті критично важливих товарів.

Отже, гарантування продовольчої безпеки вимагає переходу від ситуативного кризового менеджменту до проактивної, науково обґрунтованої стратегії, спрямованої на комплексну трансформацію агропродовольчої системи на засадах сталого розвитку та євроінтеграційних стандартів. Ключові пріоритети цієї трансформації охоплюють чотири взаємопов'язані виміри:

1. Соціальний через забезпечення фізичної та економічної доступності якісних і безпечних продуктів харчування для всіх верств населення.

2. Економічний завдяки підвищенню резилієнтності та конкурентоспроможності агросектору через модернізацію, диверсифікацію виробництва та впровадження інноваційних технологій.

3. Екологічний через впровадження принципів раціонального використання природних ресурсів і ґрунтозахисних технологій для мінімізації негативного впливу на довкілля.

4. Інституційний завдяки створенню ефективної системи державного регулювання, моніторингу та прогнозування, гармонізованої із законодавством ЄС.

Успішна гармонізація цих пріоритетів у межах єдиної державної політики є фундаментальною передумовою для забезпечення довгострокової ПБ, постконфліктного відновлення та стійкої інтеграції України до європейського економічного простору.

Висновки. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах військової агресії та структурних ринкових дисбалансів потребує комплексної науково обґрунтованої трансформації агропродовольчої системи. Ця трансформація полягає у переході від кризового реагування до проактивної стратегії сталого розвитку, яка гармонійно поєднує

чотири ключові пріоритети: гарантування соціальної доступності та якості продовольства; підвищення економічної резилієнтності сектору через інноваційну модернізацію та диверсифікацію; дотримання екологічної відповідальності та раціонального використання ресурсів; та створення міцного інституційного забезпечення, узгодженого з вимогами євроінтеграції. Успішна реалізація та гармонізація цих багатовекторних пріоритетів є фундаментальною передумовою для забезпечення довгострокової продовольчої безпеки, стійкого постконфліктного відновлення та закріплення України у європейському економічному просторі.

Враховуючи високу динаміку викликів та необхідність практичної реалізації обґрунтованих пріоритетів, подальші наукові дослідження буде сфокусовано на таких напрямках:

– розробка методичного інструментарію для ієрархізації та оцінки синергетичного ефекту соціальних, економічних, екологічних та інституційних пріоритетів ПБ у контексті постконфліктного відновлення;

– моделювання впливу кліматичних змін та військових ризиків на регіональну продовольчу безпеку з метою формування адаптивних стратегій диверсифікації виробництва та логістики;

– обґрунтування механізмів фінансово-кредитного та інвестиційного забезпечення «зеленої» модернізації агропромислового комплексу України відповідно до принципів Європейського зеленого курсу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Фурман І.В., Ревкова А.В., Ревков О.А. Напрями формування системи продовольчого забезпечення населення України в умовах військового стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-63>
2. Гадзало Я.М., Ібатуллин І.І., Лузан Ю.Я. Інституціональне забезпечення функціонування продовольчої системи України в сучасних кризових умовах. *Вісник аграрної науки*. 2022. № 8 (833). С. 5–15. DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202208-01>
3. Хаєцька О.П., Лояніч В.О. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни. *Ефективна економіка*. 2023. № 6. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1723/1736> DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.47>
4. Гонтарук Я.В., Ревков О.А., Заяць І.О. Фінансово-кредитне забезпечення як ключовий фактор стратегічного управління підприємствами АПК для забезпечення продовольчої безпеки. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2025. Вип. 2 (17). С. 3–8. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.17-1>
5. Фурман І.В., Дмитрик О.В. Формування стратегічних напрямів розвитку сільських територій. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2022. Випуск 13. С. 46–53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.13.5>
6. Фурман І.В., Пронько Л.М. Формування державної програми підтримки підприємств-агровиробників України з урахуванням світового досвіду. *Економіка АПК*. 2019. № 11. С. 85–89.
7. Пронько Л.М., Ревкова А.В., Затайдух К.Ю. Стратегічне планування збалансованого розвитку сільських територій: еколого-економічні індикатори та моделі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 20. С. 143–149. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.20.143>
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 20.10.2025).
9. Renewable Energy – Recast to 2030 (RED II). URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/welcome-jec-website/reference-regulatory-framework/renewable-energy-recast-2030-red-ii_en (дата звернення: 20.10.2025).

REFERENCES:

1. Furman I.V., Revkova A.V., Revkov O.A. (2023). Napriamy formuvannya systemy prodovolchoho zabezpechennia naseleння Ukrainy v umovakh viiskovoho stanu [Directions for the formation of the food supply system for the population of Ukraine under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-63> [in Ukrainian].
2. Hadzalo Ya.M., Ibatullin I.I., Luzan Yu.Ya. (2022). Instytutsionalne zabezpechennia funktsionuvannya prodovolchoi systemy Ukrainy v suchasnykh kryzovykh umovakh [Institutional support for the functioning of the food system of Ukraine in modern crisis conditions]. *Visnyk ahranoi nauky*, vol. 8 (833), pp. 5–15. DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202208-01>. [in Ukrainian].
3. Khaietska O.P., Loianich V.O. (2023). Zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy v umovakh viiny [Ensuring Ukraines food security in times of war]. *Efektivna ekonomika*, no. 6. Available at: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1723/1736>. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.47>. [in Ukrainian].
4. Hontaruk Ya.V., Revkov O.A., Zaiats I.O. (2025). Finansovo-kredytne zabezpechennia yak kliuchovyi faktor stratehichnogo upravlinnia pidpriemstvamy APK dlia zabezpechennia prodovolchoi bezpeky [Financial and credit support as a key factor in the strategic management of agro-industrial enterprises to ensure food security]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, vol. 2 (17), pp. 3–8. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.17-1>
5. Furman I.V., Dmytryk O.V. (2022). Formuvannya stratehichnykh napriamiv rozvytku silskykh terytorii [Formation of strategic directions for the development of rural areas]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriya: Ekonomika*, vol. 13, pp. 46–53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.13.5> [in Ukrainian].
6. Furman I.V., Pronko L.M. (2019). Formuvannja derzhavnoi programy pidtrymky pidpriemstv-agrovyrobnykiv Ukrainy z urahuvannjam svitovogo dosvidu [Formation of the state program of support of agricultural enterprises of Ukraine in the light of world

experience]. *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 85–89 [in Ukrainian].

7. Pronko L. M., Revkova A. V., Zataidukh K. Yu. (2024). Stratehichne planuvannia zbalansovanoho rozvytku silskykh terytorii: ekoloho-ekonomichni indykatory ta modeli [Strategic planning of balanced development of agricultural areas: ecological and economic indicators and models]. *Ekonomichna nauka*, no. 20, pp. 143–149 [in Ukrainian].

8. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (accessed: 20.10.2025). [in Ukrainian].

9. Renewable Energy – Recast to 2030 (RED II). Available at: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/welcome-jec-website/reference-regulatory-framework/renewable-energy-recast-2030-red-ii_en (accessed: 20.10.2025).